

نقدی بر فهرست های جدیدالانتشار کتابخانه آستان قدس رضوی (جلدهای ۱۶ - ۱۹)

شکر خدارا که مسأله فهرست نگاری نسخ خطی کتابخانه آستان قدس رضوی از حرف به مرحله عمل آمده است و بنا بر گفتاری که در مقدمه این جلدها نوید داده شده اگر آن به عائق و مانعی برخورد نکند این فهرست نگاری ادامه خواهد یافت و نسخ محجبه و گوشه نشین گنجینه روکش شاهد بازاری خواهند شد و عاشقان را به کرشمه های خود دلشاد خواهند کرد. آنچه از تصفح این جلدها در دید نخست به نظر رسید و مطابقت اجمالی آنها مشخص کرد مثل آن است که آن کتابخانه عظیم الشان - شیدالله ارکانه - واجد یک دستور عمل و یک سلسله قراردادهای فهرست نگاری است که همه فهرست نگاران محترم - کثر الله امثالهم - باید از آن تبعیت کنند نه آنکه هر یک بر حسب سلیقه خود نسخ را به شرح کشند و در دسترس طالب قرار دهند. خاصه آنکه درین جلدها رعایت ترتیب موضوعی کتب نیز شده است. درست است که اختلاف نسخ خطی چه از جهت مطلب و چه از حیث ویژگی های فیزیکی نسخه سرازیک چارچوب خاص معین بر میزند و باید هم بزند ولی باین همه نکات و نقاط مشترکی بین همه است که می تواند تحت ضابطه ای قرار گیرد و متبع فهرست نگاران واقع شود و خوشبختانه فهرست نگاران این کتابخانه بزرگ به آن واقف شده اند و در نشست هایی که کرده اند به این امر توجه فرموده و اصول متبعی تدوین و در فهرست نگاری تبعیت از آن را مورد لحاظ قرار داده اند.

فهرست نسخه های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (اصول فقه) / تألیف محمد

وفادار مرادی. - مشهد: کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ۱۳۸۰، ج ۵۶۹، ۱۶ ص. جلد شانزدهم فهرست کتب کتابخانه مرکزی و اسناد آستان قدس رضوی که مباشرت در اصول فقه است از طریق آقای محمد وفادار مرادی فهرست نگار محترم چنانکه گفته شد آن نسخ محجبه قفسه های گنجینه شاهد بازاری شده و نظر عاشقان آنها را مشتاقانه به سوی خود کشیده اند. این نسخ علاوه بر نسخه های اصول فقه حاوی نسخ قواعد فقه می باشند (که فرق بین این دو یکی از ظریف ترین مباحث عقلی در مطالب شرعی است) در اصول فقه هم این فهرست تنها اصول فقه امامیه را شامل نیست بلکه اصول فقه اهل سنت را نیز در بردارد. مضاف آنکه در بین نسخ نیز نسخه های تکراری زیادی وجود دارد فی المثل از «تمهید القواعد» چهارده نسخه و از «توضیح القوانین» پنج نسخه و از «تهذیب الاصول» هفده نسخه و از «حاشیه بر عده الاصول» شش نسخه و از بعضی کتب دیگر نیز بدین ترتیب نسخ تکراری موجود است. در بین این نسخه ها، نسخه به شماره $\frac{2916}{488}$ که «عده الاصول» شیخ الطایفه شیخ طوسی (ابوجعفر محمد بن حسن متوفی ۴۶۰ هجری) نسخه ایست بسیار معتبر زیرا کتابت آن در ذی الحجة ۵۱۸ ه. اتفاق افتاده که ۵۸ سال با زمان حضرت شیخ فاصله دارد. این نسخه به سال ۱۳۰۹ ه. از طریق مرحوم سید محمد شوشتری وقف بر گنجینه آن کتابخانه گشته است. کتاب «عده الاصول» که از نخستین کتاب های اصول امامیه است و در مطاوی کتب اصول مؤلفان بعدی به آن اشاره بسیار شده است ای کاش بر مبنای این نسخه آن به چاپ

می رسید تا نشان می داد که اصول فقه در طول هزار سال چه تحولاتی یافته است. - نسخ چندی از «فوائد الاصول» (= رسائل) حضرت شیخ مرتضی انصاری و نیز نسخ متعددی از «کفایة الاصول» مرحوم آخوند خراسانی درین فهرست وجود دارند که زمان کتابت آنها مقارن با حیات مؤلفان بزرگوار آنها می باشند و ازین تقارن زمانی کسب اعتبار می کنند. - نسخه $\frac{21169}{518}$ این فهرست به نام «فصول الغرویه فی الاصول الفقهیه» حائز اعتبار است زیرا کتابت آن به سال ۱۲۵۵ ه. به وسیله «علی اکبر بن ملا رضای لاری» اتفاق افتاده که ۲۳ سال فاصله با ختم تألیف کتاب دارد که به سال ۱۲۳۲ ه. به وسیله مؤلف «آن شیخ محمد حسین بن محمد رحیم ایوان کیفی ورامینی» واقع شده است و دو نسخه دیگر ازین کتاب به شماره های $\frac{9107}{519}$ و $\frac{15775}{511}$ معتبر است که به سال های ۱۲۴۱ و ۱۲۴۲ ه. کتابت شده اند و در آنها بلوغ مقابله نیز به عمل آمده است.

نسخه «فوائد فی کیفیت استنباط الاحکام» به شماره $\frac{21809}{513}$ معتبر است زیرا زمان کتابت آن در سال ۱۱۱۸ ه. است و مقارن با زمان حیات مؤلف آن «حیدر علی شیروانی» است که تا سال ۱۱۲۹ ه. حیات داشته است. - نسخه «فوائد المدنیة» به شماره $\frac{13977}{517}$ واجد یک وقف بسیار مضحکی است یعنی وقف معلومی است که چنین وقعی باطل است زیرا تاریخ کتابت آن دوشنبه ۵ ذیحجه ۱۰۶۶ ه. است در حالی که تاریخ وقف آن سال ۱۰۶۵ ه. از طریق فاضلخان است (ر. ک. ص ۳۵۴ فهرست) اللهم احفظنا من العثرات!! درین فهرست تعداد ۵۰ نسخه از «قوانین الاصول» میرزای قمی معرفی شده است که نسخ $\frac{18057}{516}$ ، $\frac{13634}{562}$ و $\frac{11483}{563}$ و $\frac{18093}{564}$ که به ترتیب در سنوات ۱۲۱۸ ه. و ۱۲۲۰ ه. و ۱۲۲۳ ه. و ۱۲۲۴ ه. کتابت شده اند به واسطه قربت زمانی با حیات مؤلف باید برخوردار از اعتبار باشند. - نسخه شماره $\frac{2925}{560}$ «قوانین الاصول» علاوه بر مطالب کتاب حاوی دعایی است از شیخ بهایی فقیه و زاهد و متصوف برای شاه عباس اول

صفوی رند و شرایخوار و سفاک که به توصیه نویسنده آن دعا اگر آن ۴۱ بار (البته نه کمتر یا بیشتر) خوانده شود «بسیار مجرب» است. ای کاش مظلومان این دعا را بابت رهایی از دست آن ستمگر ۴۱ بار بارها می خواندند و نتیجه تجربه را حس می کردند. - نسخه «کاشف اسرار التایخ» به شماره $\frac{۹۸۲۹}{۶۲۰}$ حاوی اجازه مهور شده «صاحب ضوابط» به مؤلف یعنی «شیخ ابوالحسین محمد رضا بن حبیب الله دامغانی» متوفی ۱۲۹۰ هـ. است که به سال ۱۲۵۸ هـ. به کتابت داده شده است. - نسخه شماره $\frac{۲۹۴۲}{۶۵۰}$ کتاب «محصول» امام فخر رازی متوفی به سال ۶۰۶ هـ. از نسخ معتبر این فهرست است که تاریخ کتابت آن به ماقبل سال ۸۱۰ هـ. می رسد زیرا این نسخه در ۸۱۰ هـ. در تملک یوسف بن ابراهیم و در ۸۵۱ هـ. در تملک محمد بن عماد حنفی بوده است. زمان کتابت این نسخه بدین ترتیب قرابت با زمان حیات امام دارد و از ویژگی های این نسخه بلوغ مقابله آن است. - نسخه «نظم الاصول» به شماره $\frac{۲۹۵۳}{۷۹۱}$ تألیف میرزا قوام الدین محمد بن محمد مهدی سیفی است متوفی به سال ۱۱۴۹ یا ۱۱۵۰ هـ. که به سال ۱۱۲۹ هـ. کتابت شده و از جهت اینکه در زمان حیات مؤلف کتابت و مقابله شده است حائز اهمیت می باشد. از ۶۳ نسخه «معالم الاصول» نسخه به شمار $\frac{۱۰۹۰۷}{۶۷۵}$ بسیار معتبر است چه به قول کاتب آن یعنی محمد بن احمد عاملی در ۹۹۴ هـ. کتابت و با مسوده مؤلف آن در ۹۹۵ هـ. بلوغ مقابله شده است. نسخه $\frac{۲۹۰۹}{۷۹۷}$ «نهایة السؤل فی شرح منهاج الاصول» تألیف جمال الدین عبدالرحیم اسنوی شافعی به کتابت ۷۸۴ هـ. بسیار معتبر است زیرا اکثبات آن نزدیکی به زمان حیات مؤلف دارد. - نسخه «الوسائل الی النجاة» سید محمد مجاهد به شماره $\frac{۲۹۵۴}{۸۱۳}$ معتبر است زیرا تاریخ کتابت آن نزدیک به زمان حیات مؤلف آن است و از بین پانزده نسخه کتاب «هدایة المسترشدين» محمد تقی بن عبدالرحیم رازی نسخ $\frac{۱۱۲۵۳}{۸۱۹}$ و $\frac{۹۱۴۲}{۸۲۱}$ و $\frac{۸۱۴۸}{۸۳۳}$ که به ترتیب در

سال های ۱۲۵۴ هـ. ق و ۱۲۶۰ هـ. ق و ۱۲۶۱ هـ. ق کتابت شده اند معتبرند چون قرابت به زمان حیات مؤلف دارند. با مطالعه دقیق این فهرست و رعایت انصاف کار آقای محمد وفادار مرادی در فراهم آوری این فهرست صاحب ارزش است. زیرا فهرست نگار محترم در توضیح مطالب کتاب ها و تیس و ویژگی های نسخه شناسی آنها و نیز معرفی مؤلفان چه در متن فهرست و چه در پانویشت صفحات استفرغ وسع به عمل آورده اند و چون اکثر نسخ متعلق به زمانی اند که کاغذ فرنگی در ایران رواج داشته است ایشان گاهی به این نوع کاغذ اشاره کرده اند ولی متأسفانه نسخ قدیمی بدون بیان نوع کاغذ فقط با درج رنگ آنها آمده اند. فهرست نسخه های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (ادبیات) تألیف محمد رضا فاضل هاشمی - مشهد: کتابخانه مرکزی و اسناد آستان قدس رضوی، ۱۳۸۰، ج ۱۷، ص ۶۳۵. جلد هفدهم فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی که از طریق آقای سید محمدرضا فاضل هاشمی فراهم آمده است در تبیین نسخ ادبی آن گنجینه است و درین فهرست، نسخ نظم و نثر در جنب هم بر حسب ترتیب حروف الفبایی اول اسامی کتب آمده اند. درین جا ما به شش نسخه از «آتشکده آذر» برخورد می کنیم که سه نسخه آن به واسطه قرابت زمان کتابت با زمان مؤلف آن قابل توجه است. یکی نسخه $\frac{۱۶۲۵۰}{۱۳۲۶}$ به تاریخ کتابت ۱۲۲۶ هـ. و دیگری نسخه $\frac{۱۵۸۹۷}{۱۳۳۳}$ به تاریخ کتابت ۱۳۳۳ هـ. و سدیگر نسخه $\frac{۱۶۴۹۵}{۳}$ به تاریخ کتابت ۱۲۵۴ هـ. است. از آنجا که تاریخ وفات لطفعلی بیگ شاملو مؤلف به سال ۱۱۹۵ هـ. اتفاق افتاده است این نسخ در اطلاع یابی به این کتاب صاحب ارزش می باشند. فهرست نگار محترم در توضیح نسخه $\frac{۱۶۲۵۰}{۳}$ ابواب کتاب آتشکده را آورده و شرح حالی از محتویات آن داده است ولی در فهرست های دقیق این کتاب غالباً سعی بر آن می رود که نام شاعران اثبوه مندرج در آتشکده را بیاورند زیرا ذکر اسامی شاعران

بسیار مفید برای تاریخ الشعراء نگاری می باشد. - نسخه به شماره $\frac{۱۶۰۹۳}{۸}$ به نام «اتللو (مغربی و نیز)» باید ترجمه ناصر الملک قراگوزلو نائب السلطنه باشد زیرا تاریخ کتابت نسخه سال کتابت ۱۳۳۵ هـ. و محل آن را لندن معرفی می کند و اینها می رسانند که نسخه از آن ناصر الملک و به احتمال بسیار قوی دست نویس او بوده است. زیرا سه ترجمه دیگر از آن بوسیله مترجمان دیگر در زمان های بعدتر و آن هم نه در لندن اتفاق افتاده است. لذا با دسترسی به این ترجمه می توان گفت دسترسی به قدیمی ترین ترجمه بسیار دقیق و روان این اثر شکسبیر در زبان فارسی حاصل شده خاصه با کتابت خود مترجم. از چهارده نسخه «انوار سهیلی» فهرست. نسخه به شماره $\frac{۱۰۴۷۶}{۲۵}$ و به تاریخ کتابت ۹۴۰ هـ. و نسخه $\frac{۲۲۶۵۷}{۲۶}$ به تاریخ کتابت ۹۷۱ هـ. حائز اهمیت است زیرا به زمان حیات مؤلف آن یعنی کمال الدین حسین کاشفی سبزواری متوفی ۹۱۰ هـ. بسیار نزدیک تر از نسخ دیگر اند به ویژه نسخه $\frac{۱۰۴۷۶}{۲۵}$. از سه نسخه «بدیع التواریخ» تألیف سید محمود بن زین العابدین فسائی متخلص به «نعمت» دو نسخه $\frac{۸۹۲۳}{۴۱}$ و $\frac{۸۹۲۳}{۴۱}$ اوکی به تاریخ کتابت ۱۳۳۹ هـ. و دومی به تاریخ کتابت ۱۳۳۵ هـ. چون به خط مؤلف متوفی به سال ۱۳۴۲ هـ. می باشند حائز اهمیت اند. - از پنج نسخه «بوستان سعدی» نسخه $\frac{۱۵۹۵۳}{۳۳}$ آن بسیار معتبر باید باشد زیرا تاریخ کتابت آن ۹۲۰ هـ. و کاتب آن عبدالرشید دیلمی معروف به «رشید» از خطاطان و خواهرزاده عماد خطاط شهیر است. خاصه آنکه واجد ویژگی های نسخه شناسی معتبر نیز می باشد. - از دو نسخه «بهارستان جامی» یکی به شماره $\frac{۱۵۹۷۸}{۵۱}$ و دیگری به شماره $\frac{۱۴۳۳۴}{۵۲}$ اولی به تاریخ کتابت ۹۸۷ هـ. و دومی به تاریخ ۱۰۰۴ هـ. معتبراند، زیرا قرابت زمان به حیات جامی متوفی ۸۹۸ هـ. دارند. - از ۲۱ نسخه «بیاض» های متعلق به آن گنجینه بیاض به شماره $\frac{۱۲۵۷۱}{۶۷}$ به کتابت ابویصاحبی فرزند کاظم به تاریخ اواخر قرن سیزدهم

شماره ۱۲۰۷۴ به تاریخ کتابت ۷۹۹ هـ. و کتاب: احمد بن ملقب به نظام به واسطه قدمت زمان کتابت آن معتبر است. - از دو نسخه دیوان «اسرار سبزواری» (حاجی ملا هادی سبزواری متوفی به سال ۱۲۸۹ هـ.) دیوان به شماره ۱۲۰۲۷ آن قابل توجه است زیرا حاوی ۱۹۵ غزل آن شاعر متفلسف است. - از ۷ نسخه «دیوان ظهیرالدین فاریابی» نسخه به شماره ۱۱۹۷۷ آن معتبر است زیرا کتابت آن به اواخر سده ششم هـ. نسبت داده شده است در حالی که خود ظهیرالدین در اواخر قرن ششم هـ. یعنی سال ۵۹۸ هـ. در گذشته است. قرابت زمان کتابت و حیات شاعر قابل اعتناء است. نسخه «زینة المدایح» به شماره ۱۳۷۲۴ به قلم میرزا محمد صادق وقایع نگار به تاریخ کتابت ۱۲۴۸ هـ. به واسطه نزدیکی زمان کتابت به زمان تألیف کتاب قابل اعتناء است. - «سقیفه شعر» به شماره ۱۵۹۰۵ به فراهم آوردن و کتابت عباس همدانی خوشنویس معتبر است زیرا حاوی نام و شعر شاعران بسیاری است که بعضی از آنها چندان شهرتی ندارند این گونه سقیفه ها و جنگ ها و بیاض ها در نگارش تذکره الشعراء بسیار مفیدند. - نسخه «فرهاد و شیرین» و حشی بافقی به شماره ۱۳۴۰۳ و تاریخ کتابت سال ۱۳۱۶ هـ. با کتابت میرزا آقای شیرازی و اهداء به امیر شوکت الملک علم از جهت تاریخ وقف آن قابل ملاحظه است زیرا طبق نسخه شناسی آن واقف: اسدالله علم در سال ۱۳۶۲ شمسی است در حالی که اسدالله علم در سال ۱۳۵۶ یا ۱۳۵۷ شمسی در گذشته است و چگونه مرده در پس از ۵ و یا ۶ سال زمان فوت واقف می شود و اگر وقف در زمان حیات او و تحویل مال الوقف در تاریخ ۱۳۶۲ ش. باشد در فاصله زمانی بین تاریخ وقف و تحویل مال الوقف تسبیل ثمر که علت غائی وقف است به چه عنوانی تعطیل آن، جواز شرعی پیدا می کند. خدایا زین معما پرده بردار! - قرابت زمان کتابت نسخه «منتخب مقطع تکمیل الصنایع و بدایع الصنایع» عطایی

نیشابوری متوفی به سال ۹۱۹ هـ. یعنی سال ۹۳۸ هـ. در تبریز با زمان حیات عطائی این نسخه را صاحب ارزش می کند. - از ۱۶ نسخه «کلیات سعدی» نسخه شماره ۱۰۴۱۲ بسیار قابل توجه است زیرا این نسخه به سال ۷۶۶ هـ. به وسیله محمد عبداللطیف عقابیری در شیراز کتابت شده که طبق اقوال مشهور، سعدی به سال های ۶۹۵ یا ۶۹۴ در گذشته است و این نسخه باید یکی از نسخ اقدم به زمان حیات سعدی باشد و نسخه به شماره ۱۵۹۵۷ کلیات سعدی به تاریخ کتابت اواخر قرن نهم هجری نیز باید مورد توجه قرار گیرد زیرا نسخه قدیمی است (متأسفانه فهرست نگار محترم ازین نسخه به بعد دچار اشتباه در شماره گذاری مسلسل شده است و این نسخه که باید شماره ۴۳۶ گیرد شماره ۴۳۵ گرفته و این اشتباه در شماره های بعد تکرار شده است. لذا شماره حقیقی این نسخه ۱۵۹۵۷ است) و نسخه دیگر «کلیات سعدی» به شماره ۱۵۹۲۴ که به وسیله محمد مؤمن شیرازی و به تاریخ ۱۰۵۲ هـ. کتابت شده است بر اثر قدمت زمان باید معتبر باشد. - «کلیات سلمان ساوجی» به شماره ۱۵۹۲۹ به تاریخ کتابت ۹۸۱/۹۷۹ هـ. به کتابت عبدالوهاب قریشی به واسطه نزدیک بودن به زمان حیات سلمان متوفی ۷۶۹ هـ. به ظاهر معتبر است. در نسخه شناسی این نسخه آمده: «واقف: سید جلال الدین تهرانی در مرداد ۱۳۶۲ شمسی» سید جلال درین تاریخ اگر فوت نکرده باید در پاریس باشد و محقق آنکه در ایران نبوده تا چه رسد که در مشهد باشد. درینجا این بحث پیش می آید که آیا این وقف با وکالت انجام شده یا وقف فضولی بوده یا آنکه در سال های قبل ازین تاریخ وقف شده است. اگر این وقف سال ها قبل به عمل آمده ولی آن در سال ۱۳۶۲ در ید موقوف علیه قرار گرفته باشد این سؤال پیش می آید که بین زمان وقف و بین سال ۱۳۶۲ که تسلیم مال الوقف است ثمر تسبیلی ناشی از وقف به چه وسیله مصرف شده است. و آیا این مصرف

معتبر است، زیرا حاوی چند نامه معتبر و بیان دوازده مقام موسیقی است. - نسخه «پیر و جوان» میرزا محمد نصیرالدین حسینی جهرمی شیرازی متوفی به سال ۱۱۹۵ هـ. به شماره ۸۹۷۸ به کتابت میرزا سید علی نیاز شیرازی خطاط معروف شیراز از جهت نشانیدن شیوه خط این خوشنویس معتبر است. - نسخه ۱۵۶۰۶ «تیمورنامه» مثنوی در بحر متقارب عبدالله هاتمی خواهرزاده جامی و متوفی به سال ۹۲۷ هـ. و به کتابت غلامعلی کاتب و به تاریخ کتابت ۹۷۵ هـ. به جهت قرابت زمان کتابت به زمان حیات سراینده و هم به واسطه ویژگی های نسخه شناسی قابل اعتبار است. - از ۲۶ «جنگ» این فهرست «جنگ» به شماره ۱۳۵۷۳ و به کتابت و فراهم آوردن و کتابت میرزا معزالدوله معتبر است زیرا حاوی خاطرات فراهم آورنده از جنایات روس ها به وقت اشغال آذربایجان در زمان آخرین تزار می باشد. معزالدوله در آن روزگار حاکم «ارومیه» و «سلدوز» بوده و جنایات را به رأی العین دیده است. - از ۶ نسخه «حملة حیدری» که حماسه دینی در بحر متقارب از میرزا رفیع الدین باذل مشهدی متوفی به سال ۱۱۲۴ هـ. یا ۱۱۲۳ هـ. و به شماره ۱۶۲۶۶ می باشد صاحب اعتبار است. زیرا کتابت آن به تاریخ ۱۱۰۵ هـ. مقارن با حیات مؤلف اتفاق افتاده است. مضاف بر آنکه دارای خصوصیات نسخه شناسی چشمگیر است. - از ۸ نسخه «خران و بهار» کاشف شیرازی متوفی به سال ۱۰۶۰ هـ. نسخه ۱۲۵۱۵ به کتابت عبدالرسول بن هادی منشی به تاریخ کتابت از ۱۱۸۷ هـ. تا ۱۲۱۳ هـ. به واسطه قرابت زمان کتابت با زمان حیات سراینده معتبر است. - نسخه ۱۴۹۸۵ به نام خطابه های عباس افندی پیشوای بهائیان در امریکا به تاریخ کتابت قرن چهاردهم هـ. از جهت ترکیبات غریب و عجیب نثر فارسی آن قابل اعتناء می باشد این نسخه از طریق دادستانی مشهد به کتابخانه آستان قدس اهداء شده است.

از ۹ نسخه «خمس نظامی» نسخه به

شماره ۱۲۰۷۴ به تاریخ کتابت ۷۹۹ هـ. و کتاب: احمد بن ملقب به نظام به واسطه قدمت زمان کتابت آن معتبر است. - از دو نسخه دیوان «اسرار سبزواری» (حاجی ملا هادی سبزواری متوفی به سال ۱۲۸۹ هـ.) دیوان به شماره ۱۲۰۲۷ آن قابل توجه است زیرا حاوی ۱۹۵ غزل آن شاعر متفلسف است. - از ۷ نسخه «دیوان ظهیرالدین فاریابی» نسخه به شماره ۱۱۹۷۷ آن معتبر است زیرا کتابت آن به اواخر سده ششم هـ. نسبت داده شده است در حالی که خود ظهیرالدین در اواخر قرن ششم هـ. یعنی سال ۵۹۸ هـ. در گذشته است. قرابت زمان کتابت و حیات شاعر قابل اعتناء است. نسخه «زینة المدایح» به شماره ۱۳۷۲۴ به قلم میرزا محمد صادق وقایع نگار به تاریخ کتابت ۱۲۴۸ هـ. به واسطه نزدیکی زمان کتابت به زمان تألیف کتاب قابل اعتناء است. - «سقیفه شعر» به شماره ۱۵۹۰۵ به فراهم آوردن و کتابت عباس همدانی خوشنویس معتبر است زیرا حاوی نام و شعر شاعران بسیاری است که بعضی از آنها چندان شهرتی ندارند این گونه سقیفه ها و جنگ ها و بیاض ها در نگارش تذکره الشعراء بسیار مفیدند. - نسخه «فرهاد و شیرین» و حشی بافقی به شماره ۱۳۴۰۳ و تاریخ کتابت سال ۱۳۱۶ هـ. با کتابت میرزا آقای شیرازی و اهداء به امیر شوکت الملک علم از جهت تاریخ وقف آن قابل ملاحظه است زیرا طبق نسخه شناسی آن واقف: اسدالله علم در سال ۱۳۶۲ شمسی است در حالی که اسدالله علم در سال ۱۳۵۶ یا ۱۳۵۷ شمسی در گذشته است و چگونه مرده در پس از ۵ و یا ۶ سال زمان فوت واقف می شود و اگر وقف در زمان حیات او و تحویل مال الوقف در تاریخ ۱۳۶۲ ش. باشد در فاصله زمانی بین تاریخ وقف و تحویل مال الوقف تسبیل ثمر که علت غائی وقف است به چه عنوانی تعطیل آن، جواز شرعی پیدا می کند. خدایا زین معما پرده بردار! - قرابت زمان کتابت نسخه «منتخب مقطع تکمیل الصنایع و بدایع الصنایع» عطایی

جواز شرعی داشته است؟ و اگر وقف فضولاً به عمل آمده آیا این وقف فضولی غیر نافذ از طریق واقف تنفیذ شده زیرا در صورت عدم تنفیذ یا سکوت از تنفیذ بهره برداری از آن غیر شرعی است و اگر هیچ یک از آن دو نبود بلکه وقف و کالتی است باید متصدیان موقوفه سند کافی برین و کالت ارائه شده داشته باشند تا وقف حقیقی و صحیح گردد زیرا ادنی شبهه ای در اموال حضرت ثامن الائمه (ع) مسأله اقل و اکثر استقلالی را طرح می کند که موجب وجود مال مقصوبه در آن آستان قدسی است که نعوذ بالله منه. - نسخه «لاله رخ» به شماره $\frac{۱۶۰۷۱}{۴۹۶ \rightarrow ۴۹۵}$ اثر طبع شیدا معتبر است زیرا تاریخ کتابت آن یعنی سال ۱۳۰۲ هـ. مقارن با حیات شیدا می باشد. (مضمون شعر ترجمه ای است از کار توماس مور شاعر ایرلندی). - از ۱۴ نسخه «مثنوی معنوی» جلال الدین بلخی نسخه شماره $\frac{۱۵۹۰۱}{۵۱۱ \rightarrow ۵۱۰}$ قابل اعتناء است زیرا تاریخ کتابت آن ۸۴۵ هـ. است، گر چه چهار برگ انتهایی آن نونویس است. - نسخه $\frac{۱۳۳۹۰}{۵۱۱ \rightarrow ۵۱۲}$ به کتابت حمدالله بن قوام الدین لیباسانی به تاریخ ۸۸۷ هـ. نسخه کهنی است. - از ۴۶ نسخه مجموعه های مندرج در فهرست، مجموعه به شماره $\frac{۱۳۴۲۴}{۵۲۹ \rightarrow ۵۲۸}$ به تاریخ کتابت ۱۰۷۴ هـ. معتبر است زیرا واجد رسالات گوناگونی است که بعضی از آنها صاحب ارزش است. - مجموعه $\frac{۱۱۴۷۸}{۵۳۸ \rightarrow ۵۳۷}$ به تاریخ کتابت ۱۲۴۲ هـ. قابل توجه است زیرا سه رساله فلسفی نسبتاً معتبری را در بین خود دارد. و مجموعه $\frac{۱۰۸۴۲}{۵۶۷ \rightarrow ۵۶۸}$ به تاریخ کتابت ۱۳۳۰ هـ. حاوی رسالتی است که یک رساله آن سخن از جنایات ظل السلطان آن شاهزاده ظالم قاجار می کند با اعمال موازی آن از ناحیه آقاجنقی مجتهد زمانی در اصفهان و اطلاع برین اعمال آنها این رساله را معتبر کرده است. - از رسائل معمیات رساله $\frac{۱۳۴۷۹}{۵۸۱ \rightarrow ۵۸۲}$ معتبر است زیرا تاریخ کتابت آن که سال ۹۹۱ هـ. است تاریخی است نزدیک به زمان حیات

نویسندگان رسائل. - نسخه «معیار جمالی» به شماره $\frac{۱۲۰۴۳}{۵۸۴ \rightarrow ۵۸۵}$ در فن عروض و نیز عرض لشکر اوزن حسن نوشته محقق دوانی به کتابت ۹۶۱ هـ. معتبر است زیرا این تاریخ به تاریخ زمان حیات دوانی نزدیک می باشد. - «تصحیح نامه» قاضی کمال الدین حسینی که به احتمال همان میدی متفلسف و متکلم و متوفی به سال ۹۱۱ هـ. معتبر است زیرا تاریخ کتابت آن ۹۱۷ هـ. یعنی شش سال بعد از مرگ میدی است. - نسخه $\frac{۲۰۷۵۵}{۶۲۸ \rightarrow ۶۲۷}$ که «یوسف و زلیخا» جامی است بر اثر تاریخ کتابت ۱۰۶۲ هـ. آن قابل اعتناء است.

این فهرست به دقت خوانده شده و انصاف را که نگارنده آن در تدوین آن سعی بلیغ کرده است و به خصوص ویژگی های نسخه شناسی آن سند معتبر و سجل کافی است برای نسخ مندرج در آن. متأسفانه نوع کاغذ این نسخ دقیقاً مشخص نشده است گر چه اکثر آنها متعلق به زمانی است که کاغذ فرنگی، بازار کاغذهای دیگر را کساد کرده است و فهرست نگار محترم هم در یکی دو نسخه به این نوع کاغذ اشاره کرده اند ولی نسخ قدیمی آن که قبل از زمان کاغذ فرنگی می باشند نوع آنها مشخص نشده اند. آنچه درین جا یک شبهه شرعی پیش می آورد آن نسخی اند که از طریق مراجعی به صورت وقف اهداء شده اند که این مراجع از مصادره اموال مسلمانان بر حذر نبوده اند مثل موقوفات نادرشاه افشار آیا اموال غارتیده شده به وسیله این شاه می تواند به صورت وقف جزو اموال طیبه خزینه طاهره ثامن الائمه قرار گیرد؟ جواب اگر آریست آفرین بر نظر پاک خطا پوشش باد!!

فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (کتب ریاضیات) / تألیف مهدی ولایی. مشهد: آستان قدس رضوی، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد، ۱۳۸۰، ج ۸۸، ۱۸۰ ص. جلد هجدهم فهرست را جناب آقای مهدی ولایی - حفظه الله تعالی - متصدی و مباشر فهرست نگاری آن شده اند و جناب ایشان مثل آن است که نمی دانسته اند که

فهرست کتب ریاضی می کنند و آنچه درین فهرست نگاری باید ملحوظ نظر ایشان باشد مطالب ریاضی نسخه است نه شرح حال مؤلف که مع التأسف ایشان به شرح حال مؤلف پرداخته اند در حالی که خوشبختانه این روزها کتب شرح حال فراوان و در دسترس است و در نسخه نویسی اگر شرح حالی لازم باشد باید در پانوشت آید نه در متن، چه در غیر این صورت تخلیط مطالب می گردد و نعوذ بالله من التخلیط!! مضافاً آنکه شرح حال نویسی درین روزگار هم فرق های بسیار با شرح حال نویسی قدماء دارد چه در گذشته شرح حال هاجز مثنوی کلمات تملق آمیز و مدیحه سرایی چیزی بیش از این نبوده و به جای تحلیل عقیده و نظر و نوع کار صاحب شرح حال آن خزعبلات در کتب مباشر شرح حال ها می آمده. مثلاً جانی بالفطره ای بشر دوست محض و ناپاک شهوترانی معصوم و شب زنده دار معرفی می شده است. جناب ایشان در اکثر شرح حال ها بر طریق شرح حال نویسان قدماء رفته اند و بالتلیجه اکثر «نویسندگان» معرفی شده در آن جلد که «دانش آموزی» بیش نبوده اند «محقق» معرفی گردیده اند. چون درین جا باید بحث در موضوعات شود از در پوستین آنها رفتن در می گذریم و بصورت کلی می گویم فهرست حضرت ایشان به جای آنکه علم اجمالی به پژوهش کننده دهد او را یابارندی مواجهه می کند که جز آن است که در فهرست آمده و یا به فرد مشهوری برخورد می دهد که لازم آنهمه شرح نویسی نیست چه فرد اظهر من النار علی المنار است و برای نمونه چند مورد را با رعایت اختصار که صفحات این مجله الزام می کند در زیر می آوریم:

در مجموعه $\frac{۱۶۰۲۲}{۸۲۴}$ در قسمت دوم که «تربیع دائره» است ایشان به جای آنکه به این مسأله بسیار کهن هندسه پردازند و بیان کنند که این مسأله مثل دو مسأله دیگر یکی «تثلیث زاویه» و دیگری «تضعیف مکعب» قابل حل یا خط کش و پرگار نیست زیرا

تسامح ها در آن فهرست فراوان است منتها به واسطه رعایت اختصار کلام در مجله که به خود اجازت تطویل نویسی نمی دهیم و در به همین چند نمونه قناعت می شود و در قسمت نسخه شناسی کتب هم ایشان تا حدی دریغ از آوردن عناصر شناسی نسخه نموده اند و بالتبجیه عناصر فیزیکی آنها به خوبی شناخته نمی شوند. باین همه جناب ولایی زحمت کشیده اند اجرشان را از حضرت ثامن الائمه علیه السلام استعدا داریم.

فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (کتب طبی) بتالیف غلامعلی عرفانیان - مشهد، آستان قدس رضوی، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد، ۱۳۸۰، ج ۱۹، [۱۴۸] + ۷۴۷ ص.

اما جلد نوزدهم فهرست آن کتابخانه در دو بخش آمده، بخش اول: در علم و فنون پزشکی (از ص ۱ تا ص ۵۸۴) و بخش دوم: درباره بازنامه و فرستامه و کشاورزی و گیاهان دارویی (=حشائش) و حیوان شناسی و علوم طبیعی این فهرست بتالیف آقای غلامعلی عرفانیان است.

آقای غلامعلی عرفانیان این فهرست را به وجهی تنظیم کرده اند که می رساند تنظیم کننده از علم پزشکی بی بهره نبوده (به واسطه پاره ای از اظهار نظرها) و به وقت تبیین نسخ تکیه بر شرح حال نویسنده ها ننموده اند بلکه بعکس تا آنجا که توانسته در توضیح مطالب قلم رانده و در بیشتر موارد حتی تمام ابواب و فصول نسخه را که بعضی از آنها از چند کلمه ای تجاوز نمی کرده است در یک سطر فهرست آورده اند مثل آنکه بودجه استان حضرت ثامن الائمه علیه السلام اجازت چنین صرف کاغذی را می داده است به عکس بودجه کتابخانه های دولتی که اجازه چنین مصرفی در کاغذ را نمی دهد. در نسخه شناسی هم توضیحات ایشان نسبتاً کامل است مثل آنکه جناب ایشان در فهرست نگاری صاحب تجربه بوده اند و می دانند چه عناصری را در نسخه شناسی باید آورد تا خصوصیات

در متن نکرده، در پانویشت صفحه توضیح مفصل نیز درباره او داده اند، که در صورت اعتقاد آن بزرگوار به سکون زمین، او فرد جاهلی بیش نبوده است (امیدوارم چنان نبوده باشد) به این مسأله حتی با آوردن ابواب یا فصول کتاب به وجه اجمال اشارتی می کردند چه مسأله سکون و حرکت زمین در غرب به زمان دوره تفتیش عقاید از طرف دینمداران سرها به زیر تیغ برده و گالیله را به زانو در آورده است. آقای ولایی در بعضی از نسخ، ابواب کتاب را ذکر کرده و کار بسیار مستحسنی فرموده اند ولی از نقل فصول مبین اجمال ابواب چشم پوشیده اند شاید این به واسطه عدم اطاله کلام و رعایت اختصار بوده است ولی باید می دانستند محظور مراعات شونده از جهت اختصار، موقعی قابل رعایت است که مواجه با ضرورت نشود زیرا «الضرورات تبيح المحظورات» (ر.ک. مجموعه ۱۰۸۳/۸۰۹ شماره ۱). اما در غیر مجموعه ها هم همین سهل انگاری ها وجود دارد مثلاً در کتاب شماره ۲۲۷۹۹ به نام «کنز الحساب» بتالیف فرهاد میرزای معتمدالدوله به جای ارائه فصول که بسیار برای اطلاع خواننده مفید است که بدانند نویسنده که پسر عباس میرزا نایب السلطنه است و در دوره ای می زیسته که پای غربی ها به ایران باز شده و تعداد افسر فرانسوی و بعد تعداد افسر انگلیسی در قشون پدرو او در تبریز خدمت می کرده اند و در بین آنها افسر تویخانه ای چون کلنل لندزلی (که در تداول عامیانه ایرانیان به نام رستم صاحب معروف است) مشغول خدمت بوده و بر اثر شغل خود به علم حساب جدید آشنا و به زبردستان تعلیم می داده است حساب جدید را می دانسته یا نه و این دانستگی هم از فصول کنز الحساب به دست می آمده که آقای ولایی چنانکه گفتیم فصول آن را نیاورده اند و به جای آن شروع به آوردن شرح حال آن شاهزاده ظالم و سفاک و نوکر اجنبی (=انگلیس) کرده اند که آوردن آن شرح حال مفصل ذره ای ارزش فهرست نگاری ندارد. ازین نوع

«تضعیف مکعب» به رسم ریشه سوم عدد ۲ می رسد یعنی حل این معادله درجه سوم $X = a\sqrt[3]{\frac{2}{3}}$ را ایجاب می کند و مسأله «تثلیث زاویه» باز به حل این معادله درجه سوم $\sin X/3$ یا $\cos X/3$ می کشد آنها چون معادله درجه سومند با خط کش و پرگار قابل ترسیم نیستند و نیز مسأله این رساله یعنی تربیع دایره پای عدد ترانساندانت پی (π) را به میان می آورد و آن مسأله نیز باین وسائل قابل ترسیم نیست و این روزها مسأله «پی» به وسیله ریاضیدان معاصر ولی در گذشته لیندمان آلمانی برای ریاضی دان ها کاملاً شناخته شده است. حضرت ولایی در فهرست به جای این توضیحات به شرح حال «ابن هیثم» پرداخته آن هم تا حدی به تفصیل در حالی که ابن هیثم شناخته شده برای هر آشنا به تمدن اسلامی است. ای کاش جناب ایشان باز می نمودند که ابن هیثم درین مسأله چه کرده و چگونه عمل نموده است. علاوه برین جناب ایشان در نسخ: در تحریر «کره متحرکه» و تحریر «کتاب طلوع و غروب» و تحریر «مطالع» و کتب مهم دیگر ریاضی بر همین نسق رفته اند که اجبار به اختصار نویسی مجله اجازه شرح بیشتر نمی دهد. - در رساله در «کیفیات نسبت ها» (شماره ۲ از مجموعه ۱۴۴۰) ای کاش ایشان این مسأله نسبت ها را با آوردن فهرست ابواب و فصول کتاب می گشودند چه این مسأله علاوه بر فایده ریاضی، برای فقیهان در تقسیم ارث یا پاره ای مسائل مطروحه از طرف مرحوم شیخ طوسی در باب وصیت و جواب آن بزرگوار به آن و سایر فقیهان دیگر و مسائل دیگر فقهی نظیر آن مسائل، فایده بسیار دارد آقای ولایی به جای این بحث ها می بینیم در فهرست کتاب های ریاضی ایشان شرح حال هاتف شاعر معروف را آن هم به سبک قدیمی ها به تفصیل آورده اند (ر.ک. شماره ۲ مجموعه ۱۵۹۰۸) - در مجموعه ۱۲۸۴۳ شماره (۱): «رساله در سکون زمین» ای کاش به جای بیان مفصل سلسله النسب شیخ باقر همدانی که قناعت